

Kodutare vaimuvara

Saateks. Püüan meenutada ja kirja panna seiku, mis on seotud Lustivere talu vaimueluga läbi kolme põlvkonna (Peeter – Gustav – Richard), nendest kes elasid selles talus, so peaaesjalikult aastatest 1894...1956). 1956.ndal aastal lõpetasin Kurenurme kooli ja seea praktiliselt asusin elama Antslasse ja side Lustivere taluga jäi väga lünklikuks.. Mitmete kolimistega on paljud materjalid kaduma läinud, kuid räägitud jutud ja nõ talutare hingus püsivad jäädavalt meeles. Suureks abiks on olnud minu vanaisa Gustavi teise naise Liidia Solom-Raudsepa ja Matu talu peremehe Aleksander Toome, aga samuti minu isa Richardi meenutused. Säilinud on üksikud dokumendid ja ülestähendused.

Vambola Raudsepp Järve talus (aastal 2008)

Vaimuvara süda - peremehe tagakamber. Lustivere talu nõ pühaks paigaks oli peremehe tagatuba, kus asusid tähtsad dokumendid (talu ostu-müügi dokument, mitmesuguste kohustuste ja laekumiste raamatud, isikudokumendid), aga samuti peaaegu räbalaks loetud raamatud (mäletan piiblit, millele olid ümber pandud vineerist kaaned!), siis veel ajalehed, mõned ajakirjad. Leidus isegi üks vana Võru kreisi kaart. Peale selle oli ka intiimsemaid asju, alates isiklikust kirjavahetusest või sahtlisse kirjutatud luuletustest.

Tähtsal kohal olid albumid ja pildid pereliikmetest. Gustavil oli isegi soomekeelseid põllumajanduse ala raamatuid. Peeti ka ilmavaatluse vihikuid – nii, et peremees pidi tegelema ka ilma ennustamisega.

Kogu perega käidi Urvaste kirikus ja mis tähtsam, võeti osa koguduse tööst. Omal kohal olid veel mitmesuguste külaliste, eriti aga sugulaste külaskäigud perekondlikel tähtpäevadel, aga ka Lustivere peremehe endi külaskäigud koos perega oma tuttavate-sugulaste poole. Siis räägiti väga tähtsatest maailmaasjadest, kuid lepiti kokku ka sulaste, tüdrukute ja karjaste tallu võtmise asjad.

Ärkamisaeg ja talutare. Raudseppade sugupuud uurides, eriti alates 1850.ndatest aastatest peale võin ütelda, et ärkamisaeg jõudis palju kiiremini ja sügavamalt Eesti talutarre, kui seda üldtuntud kirjalikud allikad lubavad väita. Vähemalt nii oli see Sangastest tulnud Peeter Raudsepa (1850-1905) perekonnaga, kes asus elama Võrumaa Kärgula mõisapiirkonna Lustivere tallu. Peres valitses täielik kirjaoskus, lugemistahe, soov ise midagi luua ja sügav huvi Eesti käekäigu vastu. Esile peab tõstma veel tööoskusi ja -kultuuri.

Lustivere talu naabertalu Matu peremees Aleksander Toom töötas aastaid postitalituses, valdas vene ja saksa keelt. Pikematelt reisidelt (Riiast, Peterburist) tõi ta kaasa saksa ja venekeelset kirjandust, sealhulgas ajalehti, mida taluperemehed usinalt uurisid ja arutasid.

**Gustav Raudsepp (vasakult esimene)
koos Matu talu peremeestega (aastal 1909)**

Edasi mõned konkreetset näited kirjutamistahtest, mis on kantud ärkamisaja mõjust. Peeter Raudsepa pere lahkumist Sangastest, so kolimist Võrumaale Lustivere tallu on meenutanud Gustav Raudsepp (1882-1935) oma lõpetamata luuletusega (seda kirjatööd redigeeris üheks variandiks Vambola Raudsepp) "Lahkumine". Kolimise hetkel Gustav oli teismeline, so kaheteistkümne aastane, tema isa Peeter neljakümne neljane. Luuletus on kirjutatud ilmselt 1920.nendatel aastatel.

Lahkumine

*Alguste aeg - askeldustes ootus;
perel põues põnevil lootus.
Äng tuhmpilvena kevadtaevas,
tumm lahkumisvalu kõiki vaevas.*

*Sõnatu sõit uude kodutallu;
sõbrad, mängud jäid kasesallu.
Vanker veereb, nõötused isa käest,
lüpsilehm laapsab rammusast väest.*

*Emal toidukorv, ka vokk veel süles,
riidekirst püsti kistud üles.
Napilt vara, mis alguseks vaja;
töö rajab maja, raadab raja.*

*Kurbuse käristab õe rõkkav hääl,
kepslen minagi rajale säääl.
Tere, uued põllud, metsad, aasad -
las lust tulla meiega kaasa!*

**Lustivere talu põllud pärast 1960.ndate aastate maaparandustöid.
Talu asukoht pildi keskel puude salus (aastal 2008)**

Talude päriseksoostmine. Huvipakkuv oli see, et Kārgula mõisalt kohalikud talupojad ostsid väga harva talukohti välja, sest nad pidasid von Sieversi poolt pakutud hinda väga kõrgeks. (Olgu etterutatult öeldud, et väga kõrge hinnad tekitasid hiljem nurinat juba uuteks peremeesteks saanute seas). Pealegi kohalikud talupojad kartsid end võlaorjadena siduda igaveseks Kārgula mõisaga. Seega siis tulid tulevased peremehed peaaugjalikult kaugematest kihelkondadest, nagu see oli Peeter Raudsepa puhul, kes tuli Sangaste kihelkonnast. Samal ajal Sangastes endas olid talukohtade agarad väljaostjad just mulgid, mitte aga kohalikud elanikud.

Uude elukohta juurdumine võttis aega. Ja seda kõigi uusasukate puhul, sest Hānike küla peremeestest enamus olidki sisserrānnanud. Pōnev oli keeleline erinevus, sest Sangaste kihelkonnast tulnul võrreldes Rōuge kihelkonnast tulnuga olid täiesti erinevad murded, ūhel Tartu murre, teisel puhtalt Vōru murre. Eks erinevad ūtlused tekitasid mōnikord arusaamatusigi, kuid naljaviskamisega asi lõppes. Piiritūlisid Lustivere peremehel ei olnud.

Sangaste vaim ja rukkikrahvi kuulsus. Peeter Raudsepp tōi Lustivere tallu kaasa Sangaste edumeelse vaimu, mida nō ainelisel kujul esindas ennekōike uhke Sangaste loss. Palju hiljem lisandus sellele rukkikrahv Bergi (1845-1938) kaugeleulatuv tuntus. Kuna aga Peeter Raudsepp oli juba ka Sangaste mail olnud peremees, siis talutōode ja talu enda korraldamine olid talle igati jōukohased. Vāga tōukas ja loominguline kodukujundaja oli perenaine Ann Vahe-Raudsepp. Veel 1950.ndatel aastatel rāāgiti Lustivere talus palju krahv Bergist ja tema aretatud Sangaste rukkist. Praegu kaunistab Sangaste lossiesist rukkikrahvi būst, tema pōrm aga puhkab Sangaste kalmistul.

Rukkikrahvi būst Sangaste lossi esisel vāljakul

Sangaste loss (aastal 2008)

Sangaste loss on aga tõeline pärl, mida käidi vaatamas-imetlemas kohe peale selle valmimist ja tänapäevalgi. Peale selle veel Sangaste kaunis maastik oma järskude kuplitega, ajalooline linnamägi ja palju muud, mida pakub Otepää kõrgustiku lõunaserv.

Kreutzwald (1803-1882) ja Kalevipoeg talutares. Nüüd tagasi koju. Lustivere talu riiulil olid esiplaanil kaks raamatut, need oli piibel ja Kreutzwaldi Kalevipoeg. Minu isa Richard Raudsepp (1910-1971) rääkis, et nad käisid isa Gustaviga päris sageli Võrus üht-teist vajalikku ostmas. Eriti meeldejäädavad olid suvised sõidud hobukaarikuga, nii et sõit kestis napilt alla kahe tunni. Teel rääkis Gustav mõne ennemuistse jutu, mis pärines Kreutzwaldilt, aga ka kohalikke jutte, mida ta oli kuulnud Hänike küla vanadelt inimestelt.

Kohalikud kirjapanekud. Üks sagedamini räägitud jutt, peaaegu muistend oli "Meela needus", kus oli juttu Turna talu vanaeidest ja Kärgula mõisnikust. Alati oli kõneks muistend Karjasoo kaksikutest, mida rääkis mulle ikka ja jälle uuesti Liidia Solom-Raudsepp veel 1960.ndatel aastatel. Muide, see jutt küll lühendatult on jõudnud ka Sõmerpalu aabitsasse. Nüüd ühest vähemräägitud muistendist.

**Kreutzwaldi monument Võrus
Tamula järve ääres**

Meela needus

Hänike küla Turna talus elanud üle saja aasta vanune eideke, keda hüüti Meelaks. Elanud ta seal erakuna pärast võõraste sõdalaste rüüsteretki, katkuaastaid ja näljahäda. Ta teadnud ussisõnu, millega aidanud abivajajaid mitmete haiguste puhul. Küläs nähti Meelat väga harva, küll aga metsas mitmesuguseid taimi, juuri ja marju korjamas.

Kord tulnud Kärgula mõisnik koos tallipoisiga kiirel ratsul oma jahimaadelt Vilbusoost. Nende teele jäänud Meela, haakoorem seljas. Mõisnik olnud pahuras meeleolus ja virutanud teel koperdajale piitsaga näkku ning käratanud midagi vihasel häälel. Eideke tõmbunud löögi eest küüru ja sõnanud: "Lööd mind, armid saab tütar!". Saanud mõisnik veel vihasemaks: "Ah, sul veel tütar!" ja äianud eidekesele veel nii, et vanuri näost hakkas veri voolama. Jäänud Meela murule nutma, mõisnik aga kihutanud tuhatnelja oma teed.

Oma mõisasse jõudes ehmus härra lausa soolasambaks, sest õues lippaval tütrekesel olid üle näo sügavad armid, justkui piitsalöökidest. Ka tallipoiss oli sõnatu ja nõutu. Mõisapreilike hüüdis isale, et mõni aeg tagasi olnud tal väga valu, sest mingi nähtamatu piits löi talle mitu korda näkku. Löögid meenutasid tuliseid piksenooli.

Mõisahärra läks tütreaga tuppa ja rääkis talle, mis jahiteel oli juhtunud. Järgmisel päeval käinud härra Urvaste kirikus õpetajale oma muret kurtmas. Kirikusaks palvetas tüdruku eest ja kutsus siis neid mõlemaid järgmisel pühapäeval kirikusse. Nii tehti, kuid abi ei saadud.

Kuna näohaavad tegid ikka veel valu, siis mõisapreili, kellegile sõna lausumata võttis seitsmeverstalise tee ette Meela juurde Turnale. Tüdrukuke palus isa eest härdalt Meelalt andestust selle eest, mis jahiteel oli juhtunud. Meela oli väga lahke, võtnud riulilt metsea rasva ja võidnud sellega piiga nägu. Kostnud korra järsk piksekärgatus ja tüdruku nägu saanud korraga armivabaks. Mõisahärra tütreke oli väga tänulik ja ruttas tagasi koju Kärgulasse.

Kui järgmisel päeval mõisahärra tütrelt kõike kuulis, mis oli juhtunud, olnud ta väga rahul, et kõik nii läks. Samas süttis temas uus vihahoog, sest miks pidi tema tütreke ühe vanaeide ees niimoodi alandama. Käskinud siis härra tallipoissi minna Hänikesse ja vanainimese onn maha põletada, et eideke oma needudega mõisnikule enam kunagi pahandust ei teeks.

Nii tehtigi. Tallipoiss pistnud onnile tule räästasse ja sajatades läinud oma teed. Meela aga tormanud põlevasse onni oma rohtude järele, kuid samas kukkunud onni katus sisse. Leek tõusis sambana puude latvadeni. Kostus järsk piksekärgatus, mille järel rapsanud valge luik leekidest välja, endal ehatäht palgel ning tõusnud kõrgele taevasse. Tiirelnud uhke lind veel mõni aeg onni kohal ja kadunud Vilbusoo suunas.

Rääkinud poiss seda kõike härrale ja läinud ise teenijatemajja magama. Järgmisel hommikul leiti tallipoiss oma asemelt surnuna, justkui põletushaavadesse ning tema nägu meenutas vana naise palet. Kõike seda nähes, muutus mõisasaks sõnaahtraks, tema tervis halvenes järsult ja ta vaevles mitmete valude käes. Niimoodi ta ise Meela needusest ei pääsenudki, sest paari aasta möödudes kui mõisahärra suri olla tema näkku tekkinud tulised piitsaarmid. Matusepäeval nähti Kärgula mõisa kohal tiirlevat üksikut valget luike, kes viimaks maandunud valmiskaevatud hauasüvendisse ja sinna ka kadunud. (Üles kirjutatud Vambola Raudsepp 1955.a. suvel Lustiveres Liidia Solom-Raudseppa järgi).

Eks isalt pojale ja taas, pojast kasvanud uuel isalt oma pojale levis mitmesuguseid ütlusi ja mõttekilde, mille päritolu on raske määrata. Kuna nad on kirja pandud Hänike külas, siis nii neid nimetamegi. Mõned nendest:

- Peremees läheb lauast esimesena ja tuleb põllult viimasena.
- Kes hobust paitab, sel künd pole laita.
- Kulutulel kooki ei küpseta.
- Pruuti pea tsõõri peal, naine võta talgu pealt.
- Ka ütlemata sõnad lähevad südamesse.

Kirik ja mõisad. Pererahvas tunnistas lihtsat tõde – inimene leiab oma meelerahu Jumalas ja seda rahu vajab väga tema hing. Hing on Jumala asupaik inimeses ning hinges on Jumala tahe, intellekt ja tunded.

Lustivere talu peremees käis oma perega Urvaste kirikus, mis oli pühapäevadel ja pühadel vaimuelu keskuseks. Tähtsal kohal olid leerid ja laulatus. Gustav Raudsepp tegi mõlemad läbi Urvaste kirikus.

Urvaste kirik (aastal 2008)

Kärgula mõisaga seotud kolm Sieversite põlvkonda olid isekad, julmad ja kasuahned oma mõisapiirkonna talurahva vastu. Sellest räägivad mitmed suulised (Peeter Raudsepa räägitu oma poja Gustavile) ja hilisemad kirjalikud mälestused (vt Agaate Laurson Urvaste kihelkonna kohta aastal 1927). Nii, et talurahva osaks jäi ennekõike ränkraske töö, vilets toit ja omal käel hangitud pisku vaimuvara.

Ei saanud ka Hänike küla läbi oma **kõrtsita**, mis paiknes keskuse suurest elumajast (hävis tulekahjus) lõuna suunas. Asus ju Hänike Võrust Antsla suunda mineva postitee ääres. Paraku tuntud kõrtsiskäja olnud ka Peeter Raudsepp ning eks vintise peaga juhtus ärplemisi ja üksteise ületrumpamisi. Peremeeste puhul oli see peaaegu igapäevane asi ja ega nendele seikadele suurt tähelepanu pööratudki. Samal ajal lepiti kõrtsis peremeeste endi vahel kokku ka väga tähtsates talgutöodes. Aga nendes asjades oldi üldiselt abivalmid ja üksmeelel. Palju tehti talgutööde korras ära Lustivere talu lauda ehitamisel.

Linnamäe mõisahoone (aastal 2008)

Lustivere talus tähtsal kohal olid nn **piimaveoreisid** Linnamäe mõisasse. Piim oli lina kõrval talule üks tähtsamaid sissetulekuallikaid. Meiereisse minekul pidi peremees olema puhtalt riides ja kõik pidi olema väga puhas alates piimanõudest ja lõpetades vankri ja hobusega. See oli omamoodi püha toiming, just kui pühapäeval kirikusse minek.

Piimavedu vedruvankril Linnamäe mõisasse (aastal 1904)

Urvaste laulik Marie Heiberg (1890-1942) . Lustivere talus räägiti mõnikord mõistu, väheteadvalt Gustavi ja Marie Heibergi kokkupuudetest. Ei osanud mulle ka mu isa Richard ütelda, et just millal ja kus Gustavi teed ristusid Marie Heibergi radadega. Ilmselt Sangastes, Marie Heibergi õpiajal kihelkonnakoolis.

Kuid see, et nendel oli lühike kirjavahetus, seda teadis Richard kindlalt ütelda. Isa olnud neid kirju, sh mõningaid luuletusi oma silmaga näinud. Neid mõlemaid, nii Mariet kui ka Gustavit sidus võibolla mingi äng, nukrus, väljapääsematus tekkinud olukorrast. Heibergi luulet on tunda ka mitmes Gustavi kirjatöös ("Rahu helin"), mida ta kellegile ei näidanud - või ehk saatis mõne luulerea ka Marie Heibergile? Paraku oma traagilise surmaga viis Gustav palju oma saladusi igavikku kaasa ja neid enam ei saa kunagi keegi teada.

Marie Heibergi büst Urvaste kirikuaias

Sõmerpalu Maltenekid. Talutöö oli raske, rohket hobuse ja mehe musklijõudu nõudev, mistõttu iga nõuanne, mis võimaldas seda tööd kergendada oli teretulnud ja tänuväärne. Üheks niisugusteks heaks nõuandjaks oli Sõmerpalu mõisas elav perekond Maltenek. Nad tundsin nii jahu-, aga ka saeveski tööd, teadsid kuidas panna jõevool elektrit tootma ja andsid veel hulk häid nippe, mis kergendasid põllu- ja metsatööd. Minu isa sõnul olla räägitud ka raadiovastuvõtjast, mis lähiaegadel pidi jõudma igasse talusse.

**Sõmerpalu mõisahoone
(saneerimisel, aastal 2008)**

Gustav Raudsepa teise naise Aliide (Solomi) Raudsepa sõnul olid Maltenekid külalisteks ka Lustivere talus, kusjuures eriti meelde jääb oma mitmekesisuses oli Evald Maltenek (1887-1938), hilisem Tallinna Tehnikaülikooli professor ja prorektor. Evald Maltenek huvitus kõigest, küll põllutöödest, kariloomadest, põllutööriistadest jms kuni muusika ja keelemurreteni välja. Samas aga oli ta väga tagasihoidlik ja heasoovlikult muhelev härrasmees.

Evald Maltenek ja tema lähedased on leidnud oma viimase puhkepaiga Osula Prassimäe kalmistul. Hauaplats ja monument on alati korras ja kunagi ei puudu värsked lilled. Evald Malteneki eluteest on koostatud raamat tänu Osula kooli koduloolastele ja nende juhendajale Heljo Saarele.

**Maltenekide hauaplats ja -monument
Osula kalmistul (aastal 2008)**

Pillilood, laul ja sport. Lustivere talus mängiti kannelt, nii oli ka Richard hea pillimees. Gustav laulis Urvaste kirikukooris. Tagatoa seinal rippus kannel, mida peremees aegajalt sõrmitses. Küla tuntud pillimehed aga elasid naabertalus Matul. Seal (Toomede ja Ermelite peres) mängiti viiulit, kannelt, aga ka nn harmoonikut. Tänu Ermelitele, külapidudel (Kurenurmes, Hänikes) mängis lausa väike külakapell.

Laul ja muusika täitis ka koolitunde. Koolis käis Richard Raudsepp Eesti Vabariigi algpäevil Kärgula vallakoolis, mis asus Sulbis. Ammu enne seda asus mitmesugustel andmetel kool Kärgula mõisas, millest ka koolile Kärgula nimi. Laulmistundides oli Richard silma paistnud oma tugevalt heliseva ja kõrge poisihäälega. Kooli jõulupidude ajal oli teda võetud eeslauljaks. Teda olevat esile tõstetud ka veel tema väga ilusa käekirja tõttu.

**Kärgula vana koolimaja Sulbis,
kus õppis Richard Raudsepp (aastal 2008)**

Sõmerpalu raudteejaam. Ajal, mil Richard Raudsepp elas Lustivere B talus (see talu kandis mõnda aega ka Kolga talu nime) töötas ta Sõmerpalu raudteejaamas, so aastatel 1944...1962. Tol ajal raudtee andis teenistust paljudele küla elanikele, kuid oli samal ajal oma ühenduste kaudu omamoodi vaimuelu keskuseks. Siia jõudsid kõik maailmas toimuva uudised esimesena, siia käidi raadiot kuulamas. Esimese maailmasõja ajal töötas mõnda aega raudteel ka Gustav Raudsepp.

Sõmerpalu jaama töötajad (aastal 1963)
(Richard Raudsepp vasakult esimene)

Veel koolidest. Kui avati **Kurenurmes kool**, so aastal 1931, käisid Lustivere talu lapsed Olev ja Albert juba Kurenurme koolis. Mõlemad olid tublid spordimehed, nende nimele kuulus mitu kooli rekordit. Kurenurmes käisid koolis veel kõik Richardi lapsed ning Olevi ja Alberti lapsed.

Meenutagem, et Kurenurme kool, kus mõnda aega töötas ka rahvamaja oli omal ajal küla nõ vaimuelu keskus. Tegutses laulukoor, mitmed huviringid ja raamatukogu. Rahvamajal oli oma raadio. Korraldati väga meeldejäävaid peoõhtuid, eriti meeleolukad olid õpilaste aastavahetuse peod. Praegu Kurenurme koolimaja seisab juba aastaid tühjana ja laguneb, nii et taastada seda hoonet pole enam võimalik.

Tühi ja lagunev Kurenurme koolimaja (aastal 2009)

Talude tühjenemine ja taasasustamine. Lustivere A talus elasid sõjajärgsetel aastatel Aliide ja mõnda aega tema poeg Olev. Kui pojad (Olev ja Albert) olid abiellunud, lahkusid nemadki oma isatalust. Lustivere B talu jäi oma püsielanikest ilma 1970. aastatel, sest valmis olid saanud Richardi maja Antslas ja Einarti maja Võrus. Lustivere A maja, mis seisis juba mõni aeg tühjana lagunes ja lammutati seoses ulatuslike maaparandustöödega, Lustivere B majas elas veel mõnda aega Aliide Raudsepp.

Pärast talude ja maade tagastamist 1990. aastate lõpus taastus Lustivere B (nüüd kannab B osa Lustivere talu nime, sest Lustivere A osa jäigi uuesti üles ehitamata) ja Lustiveres elavad hetkel suviti Richardi poeg Einart ning tema pojad Enn ja Mart.

Lustivere talu viienda põlvkonna elanikud Mart (vasakul) ja Enn (aastal 2008)

Mart Raudsepp Lustivere talu põllul (aastal 2009)

Kalmistud. Lustivere talu Raudseppade hauaplatsid on Sangaste, Osula, Urvaste ja Antsla Kasumetsa kalmistul. Sangaste kalmistule on maetud Peetri ja Anna kaks poega Juhan ja Jaan, kes mõlemad surid imikueas ning nad on maetud Raudseppade hauaplatsile.

**Lustivere talu Raudseppade hauaplats
Osula Prassimäe kalmistul (aastal 2008)**

Osula kalmistule on maetud Lustivere talu rajajad Peeter ja Ann Vaher-Raudsepp, Gustav ja tema naine Kadri Kingu-Raudsepp ning Richardi poeg Jaan Raudsepp. Richard ja tema naine Liidia-Adeele Pikk-Raudsepp on maetud Antsla Kasumetsa kalmistule. Hauaplaatidel on kõigi sinna maetud inimeste täpsed sünni- ja surmadaatumid. Hauaplatsid on korralikult hooldatud.

Gustavi teine naine Liidia Solom-Raudsepp ning nende pojad Olev ja Albert on maetud samuti Osula kalmistule, kuid eraldi hauaplatsidele. Mitmed Lustivere talu Raudseppade järeltulijad, sh Alberti poeg ja naine on maetud Urvaste kalmistule.

Lillekimp esisadele

Lõpetuseks. Elu ruttab edasi ja iga päevaga kaugenevad mälestused meie esisadest. Võibolla meie geenide mäluvaras mõnikord ehk heliseb kandlemeäng, mis kostus tol ajal üle Matuoja ja Lustivere talu põldude. Vahest süveneme luulereasse, mis lambivalgel kirja pandi ja sahtlinurka peideti. Sületäis lilli teile, vanavanemad tehtu eest! Oleme südamest tänulikud meile pärandatud vaimuvara eest, mida ehkki napilt võis tolle aja talutare pakkuda: aga nii loodi vaimne baas, mis võimaldab meil praegu hiigelsammudega edasi liikuda.

Vambola Raudsepp, sügis 2009, Järve talus.
(Kõik nüüdisaja fotod on teinud Vambola Raudsepp).